

Zgłoszony do druku: 09.07.2024

Przyjęty do druku: 27.10.2024

DOI: <https://doi.org/10.12775/AKZ.2024.001>

Monika Cołbecka
(Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)

RÓŻNICE W FUNKCJONOWANIU ARCHIWÓW I BIBLIOTEK. RAPORT Z BADANIA SAMOUCZKÓW DOSTĘPNYCH DLA UŻYTKOWNIKÓW W PRZESTRZENI WWW

Słowa kluczowe

samouczi archiwalne online, kształcenie użytkowników archiwów

Keywords

online archive tutorials, archives user training

Streszczenie

Pierwsza wizyta użytkownika w archiwum (o ile w ogóle nastąpi) odbywa się po zdobyciu doświadczeń bibliotecznych, np. w okresie edukacji szkolnej. Zatem funkcjonowanie archiwów może być porównywane do funkcjonowania bibliotek, w końcu w świadomości społecznej jedna, jak i druga instytucja zajmują się gromadzeniem nośników informacji... Badaniu przeprowadzonemu w latach 2022 i 2023 poddano zasoby wirtualne w języku polskim i angielskim. Wykorzystano metody jakościowe (teoria ugruntowana, action research, analiza

Monika Cołbecka, archiwistyczka, doktor nauk humanistycznych na podstawie rozprawy pt. „Usługi informacyjne archiwów” obronionej w roku 2020 w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Obecnie adiunkt w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Jej zainteresowania badawcze obejmują: teorię archiwalną, powiązania archiwistyki z naukami informacyjnymi i bibliologią, systemy wyszukiwania informacji archiwalnej, użytkowników archiwów (kompetencje informacyjne, zachowania informacyjne, bariery informacyjne).

E-mail: monika.colbecka@uken.krakow.pl

ORCID ID: 0000-0002-6494-2115

danych zastanych i analiza porównawcza) oraz ilościowe (metoda statystyczna), a jego etapy przedstawiają się następująco: wyszukiwanie informacji relewantnych do wprowadzonych instrukcji wyszukiwawczych w wyszukiwarce ogólnej Google; analiza statystyczna i porównawcza danych zastanych; analiza odnalezionych danych zastanych dotycząca różnic w funkcjonowaniu archiwów i bibliotek. Skupiono się na wskazaniu, które instytucje i w jaki sposób charakteryzują różnice dotyczące misji, pracowników, charakterystyki zbiorów, ich struktury, wyszukiwania i dostępności. Przeprowadzono analizę dla każdej kategorii osobno, następnie całościową. Cel badania ma charakter praktyczny. Zebrane dane mogą stanowić punkt wyjścia do opracowania polskich samouczków użytkowników archiwów.

Summary

Differences in the operation of archives and libraries. A report on a study of users' tutorials available on the World Wide Web

A user's first visit to an archive (if it happens at all) takes place after they have had library experience, e.g. during their school education. Thus, the functioning of archives can be compared to that of libraries; after all, in the public's mind, both institutions are concerned with the collection of information media... The study, conducted in 2022 and 2023, examined virtual resources in Polish and English. Qualitative (grounded theory, action research, analysis of found data and comparative analysis) and quantitative (statistical method) methods were used, and its stages are as follows: searching for information relevant to the search instructions entered on Google's general search engine; statistical and comparative analysis of the existing data; analysis of the existing data concerning differences in the operation of archives and libraries. The focus was on identifying which institutions and how they characterize differences in terms of mission, staff, collection characteristics, collection structure, searching and accessibility. An analysis was carried out for each category separately, then holistically. The purpose of the study is practical. The data collected can serve as a starting point for the development of Polish archive users' tutorials.

Wstęp

Biblioteki i archiwa powstały dla gromadzenia informacji. Obecnie instytucje te coraz bardziej zwracają się ku użytkownikom, chociaż nie podążają tą samą drogą. Są inaczej zorganizowane, inaczej realizują przydzielone im zadania. Biblioteki mają niewątpliwą przewagę nad archiwami. Jak zauważyła Elizabeth Yakel: „Naukowcy dorastają z paradygmatem korzystania z bibliotek”¹. Z pierwszymi z wymienionych większość społeczeństwa miała już pierwszy kontakt (dobrowolny lub wymuszony) w okresie szkolnym (poznajemy zasady funkcjonowania bibliotek szkolnych). Ogólne zasady działania bibliotek są zatem powszechnie znane (choć nie można zapominać o istnieniu różnych typów bibliotek). W okresie studiów w Polsce studenci przechodzą obowiązkowe szkolenie biblioteczne. Pierwsza wizyta w archiwum (o ile w ogóle nastąpi) odbędzie się po zdobyciu doświadczeń bibliotecznych. Zorganizowane kształcenie umiejętności korzystania z archiwów nie istnieje, nawet studenci kierunków historycznych doskonalą swój warsztat wyszukiwawczy „na własną rękę”². Jak zauważają badacze, instruktaże archiwistyczne ograniczają się zazwyczaj do pomocy bezpośredniej personelu w trakcie wizyty użytkownika w czytelni, wycieczek i prezentacji wybranych materiałów archiwalnych³.

Philip B. Eppard zwrócił uwagę w 2016 r., że prawdopodobnie większość ludzi postrzega archiwa i biblioteki jako bardzo podobne instytucje⁴. Archiwa i biblioteki gromadzą informacje utrwalone na różnorodnych nośnikach, następnie je udostępniają, czyli umożliwiają spełnianie przeróżnych potrzeb informacyjnych⁵. W oczach użytkowników są to zadania, które konstytuują istnienie omawianych typów instytucji. Zatem nie powinno dziwić, że otoczenie zewnętrzne może porównywać archiwa do bibliotek i tworzyć stereotypy na ich temat.

Stereotyp jest dość mocno ugruntowany. Przykłady takiego postrzegania archiwów są aż nadto widoczne w popkulturze. Może archiwista nie jest częstym bohaterem powieści czy filmów, ale jak już się tak zdarza, to przedstawiane wyobrażenie odbiega od realiów. Ciekawym w tym kontekście jest wątek pt. „Archiwa i archiwiści w literaturze i filmie”, który znaleźć można w Internetowym Forum Archiwistów (IFAR), w którym użytkownicy mnożą przykłady przedstawiania archiwów „w krzywym zwierciadle”, utożsamianych czasem z bibliotekami lub

¹ Yakel, „Information Literacy for Primary Sources”, 61.

² Morris, Mykytiuk, i Weiner, „Archival Literacy for History Students,” 397.

³ Ibidem, 398; Yakel, „Information Literacy for Primary Sources”, 64.

⁴ Eppard, „Libraries and Archives”.

⁵ Chorążyczewski, *Zachęta do archiwistyki*, 18.

działających w kooperacji⁶. Czytelnik może zapoznać się z fikcyjnym światem archiwów na blogu prowadzonym od 1999 r., którego twórcy tworzą listę filmów, programów i książek, w których wątek archiwum i archiwisty przewija się⁷. Czy archiwa mogą wydawać się bibliotekami dla odbiorcy? I tak, i nie. Podam dwa przykłady. W 2008 r. na łamach kanadyjskiego czasopisma „Archivaria” ukazał się artykuł będący raportem z analizy 19 filmów pod względem sposobu przedstawienia archiwistów. Naukowcy potwierdzili stereotypowość postrzegania tej grupy zawodowej, jednak odrzucili hipotezę, że archiwiści są przez społeczność kojarzeni z bibliotekarzami⁸. W 2015 r. Amanda Oliver i Anne Daniel zwróciły uwagę na małą liczebność próby poddanej temu badaniu⁹. Badaczki zidentyfikowały 42 filmy, w których pojawiła się postać archiwisty. Niekiedy był on przedstawiany jako bibliotekarz¹⁰. Podobne wnioski sformułowała w 2020 r. Long McKenzie. Autorka dokonała analizy treści 45 filmów, książek, mediów wirtualnych i gier, które powstały po roku 2000. Analizując sposób przedstawiania archiwistów, doszła do wniosku, że często osoby te są utożsamiane z bibliotekarzami, co czasami wynikało z faktu, że ci drudzy w zakresie obowiązków odbywają prace w archiwum¹¹. Stereotypowość postrzegania archiwistów została potwierdzona również kilkanaście lat temu w przeprowadzonej w Toruniu sondzie ulicznej. Jej pomysłodawcami byli studenci archiwistyki¹².

W latach 30. XX w. Wojciech Hejnosz słusznie stwierdził, że „nie można zaprzeczyć, że zastanawiając się nad wzajemnym stosunkiem do siebie tych dwu zawodów, konstatuje się pewne wspólne łączące je cechy. Ale zarazem trzeba tu dodać, że łączność ta i podobieństwo będą tym większe, im z dalszej odległości będzie się rzeczy te obserwoowało, im powierzchowniej będzie się je traktowało”¹³.

Użytkownik przestępujący progi archiwum może mieć mylny pogląd, że instytucja ta działa na zasadach organizacji bibliotek, bo i skąd miałyby mieć inną wiedzę, skoro nikt wcześniej nie przygotował go na zetknięcie z rzeczywistością archiwalną. Czy zatem archiwiści nie powinni w przystępny sposób tłumaczyć, czym biblioteki i archiwa się zajmują i jakie są między nimi różnice?

⁶ „Archiwa i archiwiści w literaturze i filmie”.

⁷ „The Fictional World of Archives, Art Galleries & Museums”.

⁸ Aldred, Burr, i Park, „Crossing a Librarian”, 85.

⁹ Oliver, i Daniel, „The Identity Complex”, 50.

¹⁰ Ibidem, 52.

¹¹ McKenzie, „The Delicate Art of Portraying”, 1, 46.

¹² Niedźwiedzka, „Badanie wizerunku archiwów polskich”, 171.

¹³ Hejnosz, „Kilka uwag”, 66.

Drugi z wymienionych problemów jest przedmiotem badania autorki artykułu. W wyniku dokonanej analizy podjęto próbę wskazania, w jaki sposób archiwa i biblioteki charakteryzują (w kontekście kształcenia użytkowników archiwów) różnice w swoim funkcjonowaniu, dotyczące m.in. gromadzenia, charakteru i struktury zasobu/księgozbioru, systemów wyszukiwawczych oraz dostępu do zbiorów. Cel badania ma charakter praktyczny. Zebrane dane mogą stanowić punkt wyjścia do opracowania polskich samouczków użytkowników archiwów. Badanie zostało ograniczone do WWW, ponieważ coraz powszechniej to w nim najpierw szukamy odpowiedzi na pojawiające się pytania. Dla potwierdzenia tej tezy przytoczę raport Głównego Urzędu Statystycznego za 2022 r., z którego wynika, że w tym okresie w Polsce 99,3% gospodarstw domowych dysponowało dostępem do Internetu, a 74,3% użytkowników wykorzystywało łącze do wyszukiwania informacji o towarach lub usługach¹⁴. Jak wynika z raportu Claire Bailey-Ross z 2021 r. dotyczącego cyfrowych zbiorów brytyjskich instytucji sektora GLAM (galerie, biblioteki, archiwa i muzea), liczba tych zbiorów i użytkowników online znacznie wzrosła przez ostatnie 30 lat¹⁵. Digitalizacja i dostęp cyfrowy sprawia, że zaczynają zacierać się różnice między instytucjami w przestrzeni wirtualnej. Jedną z konkluzji zawartych w podsumowaniu raportu jest potrzeba zrozumienia użytkowników jako krok w stronę projektowania przyszłych zbiorów cyfrowych¹⁶.

Stan badań

W tej sekcji w pierwszej kolejności zostaną wskazane współczesne obszary badań nad użytkownikiem archiwum, następnie zostanie przedstawiony stan wiedzy dotyczący zainteresowania bibliotekami i archiwami, jako porównawczy obszar eksploracji zostaną wskazane przykłady badań stron internetowych, uzasadniające dobór metody badawczej. Niniejszy artykuł jest jednym z elementów szerszej zakrojonego badania użytkowników, ich potrzeb, zachowań oraz oczekiwań względem archiwów, a przygotowania do jego przeprowadzenia są czynione, co ma odzwierciedlenie w już opublikowanych tekstach. W 2018 r. ukazał się artykuł poświęcony kształceniu użytkowników poprzez strony internetowe polskich archiwów państwowych i Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych¹⁷. Kontynuacją było badanie przeprowadzone w

¹⁴ „Jako korzystamy z Internetu? 2022”.

¹⁵ Bailey-Ross, *Online User*, 1.

¹⁶ *Ibidem*, 27.

¹⁷ Cołbecka, „Oferta archiwów w Internecie”, 65–80.

2020 r., dotyczące problemu przygotowywania użytkowników do wizyty w archiwum, czynionego w przestrzeni wirtualnej przez archiwa zagraniczne¹⁸.

Zbierając dane w ramach obu badań, autorka artykułu zauważyła na stronach dwóch zagranicznych archiwów intrygującą rzecz. Użytkownicy narodowych archiwów w Malcie i w Wielkiej Brytanii¹⁹ mogą dowiedzieć się, czym różnią się archiwa od bibliotek. Na stronie żadnego polskiego archiwum taka forma samouczka się nie pojawia (w 2018 r., ani w latach 2022 i 2023, gdy autorka gromadziła dane przeanalizowane w niniejszym tekście). Zatem celem było zbadanie, czy za granicą zamieszczanie takich informacji jest częstą praktyką i jakie instytucje ten rodzaj danych publikuje. Metodologia badania została przedstawiona w następnej części.

Zauważalne w nauce archiwistycznej jest odchodzenie od badania użytkowników jedynie pod względem ich struktury w kontekście udostępniania i potrzeb informacyjnych. Przedstawiciele bibliologii i informatologii spoglądają na użytkowników szerzej, nie ograniczając się do jego poznania jedynie w kontekście momentu kontaktu z biblioteką. Remigiusz Sapa proponuje „skupienie się na jego [użytkownika] istnieniu i funkcjonowaniu, a nie na poszukiwaniu jakiegoś stałego pierwiastka określającego jego tożsamość. Ale ważne jest nie tylko to, czym jest w danym momencie, ale także, w jaki sposób jest, kiedy korzysta z usługi”²⁰. Do takich wniosków dojrzewają już archiwiści. Jednak trzeba zauważyć, że badania użytkowników archiwów są bardziej rozwinięte za granicą. Od ponad 20 lat prowadzone są badania teoretyczne i praktyczne dotyczące umiejętności użytkowników, jakie są przydatne do przeszukiwania zasobów archiwalnych (*information literacy, archival literacy*)²¹, zachowań (*information behaviour, information behavior*) przed, w trakcie i po kwerendzie właściwej przez różne grupy zawodowe wraz ze sposobami wykorzystania materiałów archiwalnych²², coraz częściej odnoszących się do zmian w postępowaniu podyktowanych przejściem pracy do środowiska wirtualnego²³. Zagadnienia te łączą się.

¹⁸ Colbecka, „Jak przygotowywani są użytkownicy”, 45–72.

¹⁹ Ibidem, 61.

²⁰ Sapa, „Reinterpretacja koncepcji użytkownika”, 24.

²¹ Huang, Sun, i Zhou, „Archival literacy framework”; Yakel, „Information literacy for primary sources”, 63.

²² Dunley, Pugh, „Do Archive Catalogues”; Marsh, Andre, Wagner, i Bell, „Attitudes and uses of archival”; Vilar, i Šauperl, „Archival Literacy Different Users”.

²³ Chen, i Chen, „Problem-based learning”; Jensen, „Digital Archival Literacy”; Ogden, Maemura, „‘Go fish’: Conceptualising”.

W 2023 r., rozważając, czy archiwiści i bibliotekarze należą do jednej rodziny, autorka doszła do konkluzji, że to, co najmocniej spaja przedstawicieli obu nauk, to dążenie do jak najefektywniejszego świadczenia usług²⁴, które powinno polegać na dostarczeniu człowiekowi potrzebnej informacji (pomijając wszelkie zawiłości związane z różnorodnością archiwów i bibliotek oraz rodzajów i sposobów wypełniania przez nie funkcji). W tekście wskazuje na podobieństwa i różnice przedstawiane przez badaczy. Współcześnie jednak coraz częściej wzmiankowane instytucje prezentują swoje zbiory w przestrzeni wirtualnej, nierzadko w jednym miejscu (przykładem międzynarodowym jest Europeana²⁵). Użytkownik znajdujący informacje w systemie informacyjnym może zatracać wrażenie, że przegląda materiały, które w inny sposób zostały opracowane i inaczej udostępniane będą na miejscu. Niejednokrotnie badacze dochodzili już do spostrzeżenia, że w „środowisku cyfrowym dla użytkowników nie ma już znaczenia, czy oryginalny materiał znajduje się w bibliotece, archiwum czy muzeum”²⁶. Stąd też nagłące wydaje się, żeby w gąszczu przeróżnych inicjatyw służyć korzystającym objaśnieniami ułatwiającymi ewentualne poszukiwania i korzystanie z materiałów na miejscu. Coraz silniejsza wydaje się przy tym idea GLAM (galerii, bibliotek, archiwów i muzeów), która obecnie przybiera bardziej zinstytucjonalizowane kształty. Przykładem jest funkcjonujący od 2018 r. The International GLAM Labs Community zrzeszający obecnie ponad 60 instytucji z 30 krajów²⁷. Celem społeczności jest tworzenie jak najlepszych rozwiązań publikowania zbiorów w przestrzeni wirtualnej. Efekty są już dostępne w postaci publikacji „Open a Glam Lab”²⁸, czyli poradnik w tworzeniu laboratoriów innowacji oraz listy kontrolnej przede wszystkim dla małych i średnich instytucji. List dotyczy publikowania zbiorów jako danych w instytucjach GLAM²⁹. Działalnie te wpisują się w scharakteryzowaną przez Caspera Hvenegaarda Rasmussena konwergencję bibliotek, archiwów i muzeów, odbywającą się na płaszczyźnie działań zmierzających do cyfryzacji zasobu, orientacji na użytkownika, która może prowadzić do zacierania się specyfik poszczególnych instytucji oraz działań partycypacyjnych rozumianych jako intensyfikacja współpracy z otoczeniem³⁰.

²⁴ Cołbecka, „Are we family?”, 16–7.

²⁵ „Odkryj cyfrowe dziedzictwo kulturowe Europy”.

²⁶ Rasmussen, „Is digitalization the only driver”, 1259.

²⁷ „International GLAM Labs Community”.

²⁸ Mahey, Al-Abdulla, Ames, S., i in. *Open a GLAM Lab*.

²⁹ Candela, Gabriëls, Chambers, „A checklist to publish collections”.

³⁰ Rasmussen, „Is digitalization the only driver”, 1265.

Strony internetowe stają się niezbędnym elementem służącym dobrej obsłudze informacyjnej, na co zwrócił uwagę w 2019 r. Scotta P. Pitol, który na łamach „The American Archivist” podzielił się efektem swojej pracy. Naukowiec stworzył ARPO Index, z pomocą którego można oceniać strony internetowe archiwów pod względem ich użyteczności w przygotowywaniu się użytkownika do wizyty w archiwum³¹.

Badania *desk research*, czyli danych zastanych na stronach internetowych, są prowadzone na różnych płaszczyznach. Przykładowo, w roku akademickim 2011/2012 Dariusz Magier z grupą studentów przeprowadził badanie wykorzystania portali społecznościowych i stron internetowych archiwów państwowych. Studenci mieli ocenić portale, co nie okazało się wcale proste. W toku badania wypracowali kryteria pomocne do oceny stron, było ich 20³². W trakcie badania studenci zwrócili uwagę, „że działalność online to przyszłość i jedyna alternatywa dla realizacji celów archiwistyki i archiwów państwowych”³³. Drugi przykład: interesująco prezentuje się przedmiot badania wybrany przez Reine Ryeden, która postanowiła włączyć się w dyskurs dotyczący związku między archiwami a pamięcią narodu. Otóż badaczka postanowiła sprawdzić, w jaki sposób archiwa informują o pełnionej przez siebie misji. Dane zgromadziła w trakcie eksploracji 138 stron internetowych i 18 kont na Facebooku archiwów na całym świecie³⁴. Metoda została częściowo oparta na badaniu przeprowadzonym rok wcześniej przez Sarę Martínez-Cardama i Anę R. Pacios, które postanowiły poszukać planów strategicznych i deklaracji wizji archiwów na stronach internetowych³⁵, żeby dowiedzieć się, jakie cele stawiają przed sobą obecnie archiwa narodowe. Konkludując, badania wybranych problemów archiwistyki poprzez analizę występowania informacji w przestrzeni wirtualnej stają się czymś naturalnym. W przypadku niżej przedstawionego badania jest to etap poprzedzający dla badania użytkowników archiwów. Niniejszy etap miał na celu eksplorację Internetu dla poznania jednego z elementów, którymi archiwa mogą zapoznawać użytkowników z zasadami swojej działalności.

Metoda badania

³¹ Pitol, „*Evaluating How Well an Archival Website*”.

³² Magier, „Archiwa, studenci i Internet”, 71, 74–5.

³³ Ibidem, 78.

³⁴ Rydén, „National archives, national memory?”, 298–9, 333.

³⁵ Martínez-Cardama, i Pacios, „National archives’ priorities”, 6.

Badaniu przeprowadzonemu w latach 2022 i 2023 poddano zasoby wirtualne w języku polskim i angielskim. Wykorzystano metody jakościowe (teoria ugruntowana, *action research*, analiza danych zastanych i analiza porównawcza) oraz ilościowe (metoda statystyczna), a cel i zakres ich użycia przedstawiono poniżej. Tak prezentują się następujące etapy badania:

- 1) wyszukiwanie informacji relewantnych do wprowadzonych instrukcji wyszukiwawczych w wyszukiwarce ogólnej Google,
- 2) analiza statystyczna i porównawcza danych zastanych,
- 3) analiza odnalezionych danych zastanych dotycząca różnic w funkcjonowaniu archiwów i bibliotek.

Projekt badania został oparty na przesłankach teorii ugruntowanej nie jako metodzie, a zbiorze zasad i przesłanek, które powinny być uwzględnione w projektowaniu badania. Celem opracowania nie było udzielenie odpowiedzi na konkretne pytanie czy sprawdzenie istniejącej hipotezy³⁶. Badanie polegało na wyjściu „w teren” (*action research*) i sprawdzeniu, jakie informacje może odnaleźć użytkownik poszukujący w sposób najpowszechniejszy (Google) wiadomości o różnicach w funkcjonowaniu archiwów i bibliotek.

Autorka rozpoczęła poszukiwania interesujących informacji w wyszukiwarce Google (wybrana jako najpowszechniejsza na świecie z udziałem w rynku na poziomie 81,95 % w styczniu 2024 r.³⁷), w trybie *incognito* (sesja przeglądania prywatnego), bez włączonego VPN. Wprowadzono do wyszukiwarki instrukcje wyszukiwawcze, którymi mogliby posłużyć się użytkownicy, tj. „biblioteki i archiwa różnice”; „czym różnią się archiwa i biblioteki”; „archives and libraries differences”; „difference between archives and libraries”. Badanie zostało przeprowadzone 20 listopada 2022 r. na terenie Polski, powtórzono je 28 lipca 2023 r. na terenie Wielkiej Brytanii³⁸. Gromadzeniu podlegały dane zastane z witryn internetowych, które wyświetliły się w przeglądarce na pierwszej i drugiej stronie wyników wyszukiwania (liczba stron podana badaniu dobrana w oparciu o preferencje wyszukiwawcze użytkowników)³⁹. Wyniki wyszukiwawcze dla poszczególnych instrukcji często się powielają.

³⁶ Pickard, *Research Methods in Information*, 179–81.

³⁷ „Market share of leading desktop”.

³⁸ Niektóre ze znalezionych stron są już niedostępne, w tym przypadku w przypisie podano link do ich zindeksowanych wersji dostępnych w archiwum cyfrowym Wayback Machine.

³⁹ Obecnie firma Google zrezygnowała z podziału na strony wyników wyszukiwania. Zgodnie z analizami firm SEO przeciętny użytkownik skupiał się na pierwszej stronie wyników wyszukiwania, priorytetowo traktując trzy pierwsze wyniki organiczne. Kamiński, „Statystyki wyszukiwarki Google, które musisz znać”.

Wyjaśnienia wymaga jedna kwestia. Nie używano w badaniu narzędzi wykorzystujących sztuczną inteligencję. Ich obecna popularność nie budzi wątpliwości. Użytkownik, który zapyta Chat GPT, czym różnią się archiwa i biblioteki, otrzyma odpowiedź, w której wyszczególnione będą informacje w czterech kategoriach: cel, rodzaj zbiorów, organizacja, użytkownicy⁴⁰. Nie uwzględniono tych danych, ponieważ celem badania jest zebranie danych, które mogą być wykorzystane do tworzenia narzędzi szkolących dla użytkowników. Chaty AI (*Artificial Intelligence*) są narzędziami statystycznymi, których „wiedza” jest co jakiś czas aktualizowana, a „wykorzystanie sztucznej inteligencji w edukacji jest obarczone prawdopodobnie większą grupą ryzyka niż w innych obszarach”⁴¹. Odpowiedź zatem może być różna, zmieniać się dynamicznie, nie ma pewności co do jej pochodzenia. Z uwagi na powyższe, nie wykorzystano w badaniu danych pochodzących z tego źródła.

Ostatni etap badania polegał na statystycznym opracowaniu danych (gdzie informacje występowały, ich kategoryzacja i natężenie – wyniki przedstawione w postaci tabelarycznej), a następnie przekrojowej analizie danych zastanych (*desk research*)⁴². Po przestudiowaniu wszystkich odnalezionych informacji zostały one podzielone na siedem kategorii: 1) misja; 2) pracownicy; 3) pozyskiwanie zasobu/zbiorów; 4) charakterystyka zasobu/zbiorów; 5) struktura zasobu/zbiorów; 6) wyszukiwanie informacji; 7) dostęp do zasobu/zbiorów. Dla każdej kategorii stworzono wizualizację wyników zawierającą elementy odróżniające instytucje i miejsce występowania informacji. Przeprowadzono analizę jakościową dla każdej kategorii osobno, a następnie całościową. Przyjęte wnioski są z jednej strony diagnozą obecnego stanu, a z drugiej strony mogą stanowić propozycję zmian w informowaniu użytkowników o charakterze działalności archiwów.

Gdzie użytkownik odnajdzie informacje o różnicach w funkcjonowaniu bibliotek i archiwów?

Pierwszy etap badania polegał na wprowadzeniu wybranych instrukcji wyszukiwawczych w wyszukiwarkę ogólną Google. Jak wcześniej wyjaśniono, badanie to zostało przeprowadzone

⁴⁰ „Czym różnią się archiwa i biblioteki”.

⁴¹ Fazlagić, „Rozwój sztucznej inteligencji”, 27.

⁴² W swojej wersji zasadniczej „może stanowić odrębny projekt badawczy, bez potrzeby odwoływania się do danych reaktywnych. W takim przypadku służy najpierw rozeznaniu w badanej tematyce, a później odpowiedzi na postawione pytania badawcze” za: Bednarowska, „Desk research – wykorzystanie potencjału”, 19.

dwukrotnie. Zebrane w ten sposób odpowiedzi zostały podzielone na te występujące w źródłach polskich i zagranicznych, a następnie na kategorie szczegółowe, co jest widoczne w tabeli poniżej. Wiele źródeł obcojęzycznych powtórzyło się podczas drugiej kwerendy, jednak wiedza ta nie miała wpływu na wnioskowanie ostateczne. W dwóch przypadkach linki z badania przeprowadzonego w 2022 r. nie działają, chodzi o strony: History of Trust, Genealogical Society of South Africa i The National Archives of Malta. W drugim przypadku archiwum zaktualizowało stronę o nowe treści⁴³, znikła tabela wskazująca różnice, zaczerpnięta ze strony University of Wisconsin-Madison Libraries. Poszczególne grupy tematyczne zaopatrzone są w przypisy, w których czytelnik odnajdzie adres URL do interesujących informacji, czyli miejsc na stronach, gdzie znalazły się objaśnienia dotyczące analizowanego problemu. Każda z pozycji zaopatrzona jest w datę dostępu, co wskazuje, w którym badaniu wynik został przez system wyszukiwawczy wydany.

Tab. 1. Strony WWW,
które zawierają informacje o różnicach między bibliotekami, a archiwami

Źródło informacji	WWW w języku polskim	WWW w języku angielskim
Archiwa	brak informacji	King's College Cambridge Archive Center The National Archives of Malta ⁴⁴
Organizacje/stowarzyszenia	brak informacji	The Society of American Archivists History of Trust ArchivesHub Genealogical Society of South Africa ⁴⁵
Uczelnie	brak informacji	New York University NYU Maryville University ⁴⁶
Biblioteki uniwersyteckie	brak informacji	University of Wisconsin-Madison Libraries Dalhousie Libraries University of Colorado Boulder Libraries University of South Australia

⁴³ „What we do”.

⁴⁴ „1. What Are Archives?”; „What we do”.

⁴⁵ „Differences Between Archives, Libraries and Museums”; Lourens, „Differences between archival, library and museum material”; „What Are Archives and How Do They Differ from Libraries?”; „What are Archives? from Using Archives”.

⁴⁶ „Archivist vs. Librarian: Which Career Path Is for You?”; „The Museum-Library-Archive”.

		Library University of Toronto Scarborough Library ⁴⁷
Muzea	brak informacji	Museum Of African American History And Culture The Arna Bontemps African American Museum ⁴⁸
Strony popularnonaukowe i fora	ściąga.pl ⁴⁹	differencebetween.com diffzy.com pediaa.com quora.com (forum) nairaland.com (forum) wikiDiff.com ⁵⁰
Piśmiennictwo naukowe	S. Librowski, <i>Archiwa, biblioteki i muzea kościelne</i> ⁵¹ .	S.L. Morris, <i>An Introduction to Archives</i> ⁵²
Serwisy społecznościowe		Relicura (You Tube) 'LIS Treasure of Knowledge' (You Tube) ⁵³

Źródło: opracowanie własne.

Etap gromadzenia danych przyniósł kilka wniosków. Wyraźnie rysuje się ogromna dysproporcja w liczbie udostępnianych informacji na stronach polskich i zagranicznych. Wydaje się, że kwestia kształcenia użytkowników w zakresie różnic w korzystaniu z archiwów i bibliotek w rodzimej przestrzeni wirtualnej została całkowicie zbagatelizowana. Mało prawdopodobne jest, że brak informacji wynika z wyższych kompetencji informacyjnych polskiego użytkownika, który nie potrzebuje żadnych wskazówek. Instytucje gromadzące informacje dotąd nie zauważyły takiej potrzeby. Za jej istnieniem przemawia mnogość i różnorodność zagranicznych stron WWW, na

⁴⁷ „Archives versus libraries – the differences”; Barrett, „LibGuides: Guide to Archival Research”; „Research Guides: Introduction to Archival Research”; „Archives versus libraries – the differences”; Strand, „Research Guides: Women’s History Research in Archives”; „What are Archives?”.

⁴⁸ „The differences between libraries and museums ”; „What Is The Difference Between Library And Archives And Museum?”

⁴⁹ „Archiwum Biblioteka Muzeum”.

⁵⁰ Compare the Difference, „Difference Between Library and Archive”, Diffzy.com, „Difference Between Library and Archive”; „Library vs Archive – What's the difference?”; Pediaa.com, „What is the Difference Between Archive and Library”; Quora, „What Is the Difference between a Library and an Archive?”; Nairaland Forum „What's The Difference Between A Library And An Archive?”.

⁵¹ Librowski. „Archiwa, biblioteki i muzea kościelne.”, 5–18.

⁵² Morris, „An Introduction to Archives for Librarians”.

⁵³ Relicura, *What's the Difference?: Libraries, Archives & Museums (LAMs)*; LIS Treasure of Knowledge, *Difference between library, museum.*

których poszukiwane informacje udało się odnaleźć i to poprzestając na drugiej stronie wyników wyszukiwania.

Użytkownik anglojęzyczny (choć bariera językowa w dobie zaawansowanych translatorów językowych przestaje mieć znaczenie) chcący dowiedzieć się, czym różni się biblioteka od archiwum, bez problemu odnajdzie takie informacje na licznych stronach instytucji naukowych: uczelni, bibliotek uniwersyteckich, a także stowarzyszeń związanych z archiwami, genealogią i historią. Czasami twórcy tego rodzaju samouczków do wyводу włączają też muzea, (co wpisuje się w trend badania instytucji sektora GLAM, tj. galerie, biblioteki, archiwa i muzea), stąd nie dziwi obecność na liście tej instytucji. Zaskakujące może wydawać się istnienie tego rodzaju informacji w powszechnie dostępnych źródłach: w serwisie społecznościowym YouTube (w tym przypadku twórcy filmów zajmują się działalnością komercyjną i popularyzacją wiedzy o naukach informacyjnych) oraz stronach popularnonaukowych i forach.

Informacje na stronach charakteryzują się różnorodnym sposobem ich przedstawienia, od tekstów narracyjnych wyjaśniających odmienności w funkcjonowaniu bibliotek i archiwów, teksty dzielone na tematyczne akapity⁵⁴, tabele porównawcze, w których różnice wypunktowano opisowo⁵⁵, po uwzględnienie jedynie haseł⁵⁶. Zauważalne jest, że w wielu przypadkach treści na stronach różnych instytucji są bardzo podobne⁵⁷, można wnioskować, że twórcy opisów wzorują się na sobie nawzajem, tylko w jednym przypadku podano źródło zaczerpnięcia⁵⁸.

Elementy odróżniające archiwa od bibliotek

Zgromadzone dane umożliwiły dokonanie analizy jakościowej, w wyniku której autorka przeprowadziła podział cech odróżniających archiwa od bibliotek. Koncentrują się one wokół siedmiu grup tematycznych. Następnie, w wyniku przeprowadzenia analizy ilościowej możliwe było wskazanie, wokół których tematów uwaga twórców samouczków była szczególnie skupiona. W załączonych poniżej tabelach umieszczono cechy, które wystąpiły w samouczkach dla poszczególnych tematów oraz ich natężenie: jak często i gdzie zostały opublikowane. Podkreślenia wymagają dwie kwestie. Po pierwsze wskazane w tabelach cechy często są wynikiem uproszczenia

⁵⁴ „1. What are Archives?”.

⁵⁵ „What Are Archives and How Do They Differ from Libraries?”.

⁵⁶ Strand, „Research Guides: Women’s History Research in Archives”.

⁵⁷ Por. Barrett, „LibGuides: Guide to Archival Research”.

⁵⁸ „AtoM”.

opisów – danych zastanych na stronach internetowych. Czasami rozpisane na kilka punktów charakterystyki dotyczyły w istocie jednego zagadnienia i dlatego zostały przyporządkowywane do jednej kategorii. Po drugie, twórcy analizowanych poradników nie wprowadzali rozróżnienia na typy bibliotek i archiwów. Nie podkreślali pewnych niuansów (które zacierają różnice), np. że w archiwach występują biblioteki podręczne czy rzadko brano pod uwagę funkcjonujące działy zbiorów specjalnych. Stanowi to potwierdzenie, że treści te skierowane są do użytkowników początkujących. W związku z powyższym tabele trzeba traktować jako zawierające wyjściowe dane badawcze zgromadzone w trakcie badania środowiska WWW. Analiza poszczególnych danych znajduje się pod tabelami.

1. Misja

Tab. 2. Misja – cechy odróżniające archiwa od bibliotek
(dane zgromadzone w WWW)

Archiwa	Biblioteki	Miejsce występowania informacji
Mają charakter badawczy	Nastawione są na każdego użytkownika	History of Trust Genealogical Society of South Africa 'LIS Treasure of Knowledge' (w YouTube)
Odzwierciedlają działania władz, chronią pamięć instytucjonalną i kulturową poprzez gromadzenie źródeł historycznych	Zapewniają edukację, rozrywkę, pomoc	University of Wisconsin-Madison Libraries WikiDiff.com 'LIS Treasure of Knowledge' (w YouTube)

Źródło: opracowanie własne.

Cel, jaki przyświeca funkcjonowaniu bibliotek i archiwów, nie jest tematem, który podlega analizom porównawczym. Jak wynika ze zgromadzonych danych, na pięć przypadków, w których informacje te wystąpiły, dwa są źródłami wiedzy popularnonaukowej. Biblioteki jawią się jako instytucje ogólnodostępne, które oferują dostęp do wiedzy i rozrywki. Archiwa są placówkami z dostępem ograniczonym, a ich misja polega na zachowywaniu pamięci narodowej (misja ta jest przemilczana w przypadku bibliotek, chociaż również jest priorytetowa). Oba typy instytucji funkcjonują dla zachowania pamięci, różnicą jest charakter gromadzonych zasobów.

W tym przypadku nasuwają się dwie hipotezy, dlaczego misja działalności bibliotek i archiwów nie stanowi tematu głębszej analizy. Pierwsza: potencjalni użytkownicy udający się do bibliotek i archiwów wiedzą, z jakiego powodu instytucje te istnieją. Druga: dla korzystającego ważne jest jedynie, jak placówki te funkcjonują, w jaki sposób świadczą usługi.

2. Pracownicy

Tab. 3 Pracownicy – cechy odróżniające archiwa od bibliotek
(dane zgromadzone w WWW)

Archiwa	Bibliotekarz	Miejsce występowania informacji
Obsługują małe zespoły badawcze lub wyspecjalizowanych badaczy	Służą różnym użytkownikom	Maryville University

Źródło: Opracowanie własne

Równie mało uwagi poświęca się wskazywaniu różnic w pracy bibliotekarzy i archiwistów. Zadaniem pracowników placówek archiwalnych jest opracowywanie źródeł i obsługa użytkowników, którymi są naukowcy. Przedstawiając cechy odróżniające, ponownie podkreślono większą egalitarność bibliotek, które służą i pomagają w poszukiwaniach różnym użytkownikom. Informacja pojawiła się jedynie na stronie uniwersyteckiej. Pracę personelu obu instytucji sprowadzono do jego kontaktu z użytkownikiem, zupełnie pomijając między innymi zadania dotyczące gromadzenia i opracowania przechowywanego zasobu.

3. Pozyskiwanie zasobu/zbiorów

Tab. 4 Pozyskiwanie zasobu/zbiorów – cechy odróżniające archiwa od bibliotek
(dane zgromadzone w WWW)

Archiwa	Biblioteki	Miejsce występowania informacji
Od autora lub twórcy	Od wydawców lub sprzedawców	Dalhousie Libraries

(zazwyczaj jest to darowizna, a nie zakup)	(mogą być to dary)	Genealogical Society of South Africa
Pochodzenie (historia własności) źródeł jest bardzo ważna	Badacza interesuje informacja o sposobie nabycia w przypadku rzadkiego woluminu	King's College Cambridge Archive Center
Archiwa są zobowiązane, zazwyczaj na mocy przepisów, do przyjmowania akt określonych osób prawnych/organizacji na określonym obszarze geograficznym lub politycznym	Biblioteki nie podlegają żadnym ograniczeniom geograficznym i mogą gromadzić zbiory z całego świata	Genealogical Society of South Africa

Źródło: opracowanie własne.

Informacje o pochodzeniu materiałów gromadzonych przez archiwa i biblioteki zajmują nieznacznie więcej uwagi w porównaniach, można je odnaleźć na trzech stronach internetowych (stowarzyszenia, archiwum i biblioteki). Użytkownik, który dotrze do tego rodzaju treści, dowie się, że powodem, dla którego archiwa gromadzą, mogą być przepisy prawne nakładające obowiązek wieczystego zachowywania dokumentów wytwarzanych przez określone podmioty na danym terytorium. Biblioteki restrykcjom takim nie podlegają, mogą gromadzić woluminy bez względu na to, kto jest ich autorem i gdzie one powstały, wyjątkiem mogą być biblioteki narodowe i niektóre naukowe (w Polsce tak jest), które gromadzą egzemplarze obowiązkowe (wydawca ma obowiązek przekazać do biblioteki dwa egzemplarze każdej publikacji, która ukaże się na terenie Polski). Autorstwo zostało w dwóch źródłach wymienione jako cecha istotna, wskazano, że archiwa przejmują bezpośrednio od twórców, a biblioteki kontaktu z pisarzami nie mają, kupują lub otrzymują książki od wydawnictw lub osób prywatnych. Jaką drogą konkretne zbiory trafiły do biblioteki, użytkownika zazwyczaj interesować nie będzie, za to w archiwum może to być bardzo ważny czynnik w procesie krytyki źródła historycznego (poznanie kontekstu powstania materiału archiwalnego oraz wyznaczenie jego miejsca w strukturze zasobu).

4. Charakterystyka zasobu/zbiorów

Tab. 5 Charakterystyka zasobu/zbiorów – cechy odróżniające archiwa od bibliotek
(dane zgromadzone w WWW)

Archiwa	Biblioteki	Miejsce występowania informacji
Rękopis archiwalny – pochodna życia regulowanego przepisami, wyraz samych przepisów i ich stosowania	Rękopis biblioteczny – pochodna życia jednostki, wyraz jej przeżyć oraz uzdolnień	Sciaga.pl
Materiały publiczne i źródła historyczne	Różnorodne materiały do czytania, przeglądania, studiowania	Pediaa.com Quora WikiDiff.com
Materiały niepublikowane, np. akta, listy, pamiętniki, plakaty	Materiały publikowane, np. książki i czasopisma itp.	The National Archives of Malta University of Wisconsin-Madison Libraries differencebetween.com Genealogical Society of South Africa 'LIS Treasure of Knowledge'. (w YouTube) S.L. Morris, An Introduction to Archives for Librarians
Materiały niepublikowane i publikowane	Materiały publikowane	Pediaa.com
Pierwotne źródła informacji	Wtórne źródła informacji	University of Wisconsin-Madison Libraries ArchivesHub differencebetween.com King's College Cambridge Archive Center University of South Australia Library Relicura (w YouTube)
Materiały unikalne, niedostępne nigdzie indziej	Istnieją kopie materiałów dostępne w różnych lokalizacjach	The National Archives of Malta University of Wisconsin-Madison Libraries University of Colorado Boulder Libraries ArchivesHub Dalhousie Libraries Pediaa.com Genealogical Society of South Africa The Arna Bontemps African American Museum 'LIS Treasure of Knowledge' (w YouTube)
Materiały, których nie można zastąpić	Zagubione lub zniszczone egzemplarze można	The National Archives of Malta University of Wisconsin-Madison Libraries

	wymienić	differencebetween.com 'LIS Treasure of Knowledge'. (w YouTube)
Materiały archiwalne nie mają wartości komercyjnej. Zbiorów archiwalnych nie można sprzedawać (prawo tego zabrania)	Książki są w obiegu komercyjnym	Genealogical Society of South Africa

Źródło: opracowanie własne.

W porównaniach charakterystyki zasobów/zbiorów obu instytucji zajmują ważne miejsce. Informacje tego typu znajdują się na 17 stronach internetowych wszystkich typów wyróżnionych jednostek, oprócz uniwersytetów. Czytelnicy dowiadują się, jakie konkretnie typy materiałów znajdują się w archiwach i w bibliotekach. W dostępnych rozróżnieniach kładzie się akcent na pierwotność materiałów w archiwach – dokumenty wytworzone przez twórcę, których – zważywszy na ich unikalność w przypadku utraty – nie można zastąpić. Inne egzemplarze źródeł nie istnieją i zazwyczaj akta nie są publikowane, dlatego żeby z nich skorzystać, trzeba udać się do określonej instytucji przechowującej. Biblioteki najczęściej gromadzą książki publikowane, które dostępne są w wielu kopiach, zdarza się, że też w różnych wydaniach. Użytkownik z samouczków nie dowie się, że biblioteki również przechowują materiały unikalne, czyli mają punkty wspólne z archiwami – w działach zbiorów specjalnych występują pierwotne źródła informacji, niepublikowane, objęte takim samym poziomem ochrony, co materiały archiwalne. W jednym przypadku autorzy zwrócili uwagę na wartość handlową gromadzonych zbiorów. Źródła historyczne nie istnieją na rynku komercyjnym (przynajmniej nie powinny), a zakup książki jest możliwy, jednak podkreślenia wymaga, że to nie biblioteki prowadzą ten rodzaj działalności. Bardziej zasadne byłoby pojawienie się informacji, że czasem bibliotekarze uwalniają części swoich zbiorów i nieodpłatnie przekazują je użytkownikom, co w przypadku archiwów nie może mieć miejsca. Dziwi brak wytłumaczenia takich terminów jak „materiały archiwalne” i „zbiory specjalne”. Odnaleziono jedynie jedno źródło wiedzy, na stronie popularnonaukowej, na której przedstawiono za Bogdanem Horodyskim definicje rękopisu archiwalnego i rękopisu bibliotecznego, obie w wersji bardzo skróconej.

Z przeanalizowanych treści wynika, że priorytetem dla twórców omówionych treści było zaznajomienie użytkowników z głównymi cechami odróżniającymi materiały gromadzone przez

obie instytucje, ale szczególny nacisk kładziony był na informację o unikatowości tego, co kryje się w magazynach archiwalnych, niedostępności tych materiałów w innych lokalizacjach, w przeciwieństwie do bibliotek, w których zazwyczaj użytkownik z danego woluminu może skorzystać w różnych lokalizacjach. Jest to informacja występująca z największym natężeniem, pojawiła się w dziewięciu źródłach internetowych.

5. Struktura zasobu/zbiorów

Tab. 6 Struktura zasobu – cechy odróżniające archiwa od bibliotek
(dane zgromadzone w WWW)

Archiwa	Biblioteki	Miejsce występowania informacji
Informacje uporządkowane według osoby lub organizacji, która je stworzyła	Zbiory uporządkowane według klasyfikacji przedmiotowej i autorów	University of South Australia Library
Materiały uporządkowane przez twórcę (utrzymane materiały w kontekście)	Uporządkowane rzeczowo (ułatwia przeglądanie). O porządku decyduje biblioteka, nie twórca	The National Archives of Malta University of Wisconsin-Madison Libraries 'LIS Treasure of Knowledge' (w YouTube) Genealogical Society of South Africa
Materiały uporządkowane są według zasad proveniencji i pierwotnego porządku	Materiały są ułożone zgodnie z klasyfikacją przedmiotową	Dalhousie Libraries Genealogical Society of South Africa S.L. Morris, An Introduction to Archives for Librarians
Materiały przechowywane w pudłach i teczkach	Poszczególne woluminy posiadają indywidualne okładki	The National Archives of Malta University of Wisconsin-Madison Libraries 'LIS Treasure of Knowledge' (w YouTube)
Zachowanie określonego kontekstu dla całego zasobu archiwalnego.	Księgozbiór opiera się na pojedynczych pozycjach	Museum Of African American History And Culture New York University

Źródło: opracowanie własne.

Użytkownik, który uzyskał wiedzę o tym, co jest przechowywane w instytucjach, powinien dowiedzieć się również o organizacji zasobu/zbiorów, czyli ważnej kwestii rzutującej na proces wyszukiwania i udostępniania. Informacje dotyczące tego zagadnienia zostały opublikowane w przestrzeni wirtualnej przez 10 twórców (nie ma ich na stronach popularnonaukowych) i nie są pobieżne. Podstawową różnicę, jaką zauważyć można w odnalezionych opisach, jest to, że archiwa organizują swój zasób w kontekście przyjętym od twórcy materiałów, biblioteki zaś same organizują swój zasób, a jego strukturę budują wokół przyjętych tematów i autorów. Zasób archiwalny jest niepowtarzalny, składają się na niego materiały wytwarzane przez odrębnych twórców. Ani razu w analizowanych porównaniach nie pojawiła się informacja o zespołach archiwalnych. Mowa jest o najniższym fizycznym poziomie podziału, który reprezentuje jednostka archiwalna. Są to zazwyczaj pudełka i teczki, poszczególne akta nie są zaopatrzone w okładki (chodzi tu raczej o brak możliwości zamawiania pojedynczych dokumentów) w przeciwieństwie do indywidualnego traktowania poszczególnych woluminów. Biblioteki oferują zasób powtarzalny, jednak w tym przypadku na jego zbiór składają się pojedyncze, niepodzielne pozycje książkowe. Jest to przypadek najczęściej występujący, jednak w bibliotekach również występują zbiory unikatowe.

6. Wyszukiwanie informacji

Tab. 7. Wyszukiwanie informacji – cechy odróżniające archiwa od bibliotek
(dane zgromadzone w WWW)

Archiwa	Biblioteki	Miejsce występowania informacji
Opisy mogą być żadne, krótkie lub szczegółowe	Każdy egzemplarz posiada opis katalogowy	The National Archives of Malta University of Wisconsin-Madison Libraries 'LIS Treasure of Knowledge' (w YouTube)
Opis hierarchiczny (np. zespół, seria, podseria, jednostka archiwalna, dokument). Opisy poszczególnych części	Opis indywidualny woluminu. Opisy poszczególnych pozycji nie są ze sobą	King's College Cambridge Archive Center Dalhousie Libraries

zasobu są łączone	powiązane	Genealogical Society of South Africa The Arna Bontemps African American Museum
Pomoce archiwalne odzwierciedlają sposób, w jaki dokumenty były tworzone, dlatego mają różne poziomy opisu. Dokumenty wymagają informacji kontekstowych znajdujących się w strukturze pomocy. Wyszukiwanie według słów kluczowych jest pomocne, ale ważne jest, aby zastanowić się, w jaki sposób każdy element odnosi się do reszty	Materiały można znaleźć za pomocą wyszukiwania słów kluczowych itp.	King's College Cambridge Archive Center
Fizyczny porządek kolekcji zależy od wielkości i formatu materiałów i może nie pasować do porządku intelektualnego kolekcji		Dalhousie Libraries Genealogical Society of South Africa The Arna Bontemps African American Museum
Materiały można wyszukiwać w pomocy archiwalnej, czasem dostępnej online	Materiały można wyszukiwać w katalogu internetowym	The Arna Bontemps African American Museum S.L. Morris, An Introduction to Archives for Librarians

Źródło: opracowanie własne.

Użytkownik odnajdzie na ośmiu witrynach internetowych informacje o tym, jak poszukiwać w zbiorach bibliotecznych i archiwalnych. W przypadku wyszukiwania główną cechą, na którą twórcy porównań zwracali uwagę, była hierarchizacja opisów lub jej brak. W przypadku zasobu archiwalnego swoją genezę ma ona w kontekstowej organizacji materiałów. Taka metoda ma wpływ na efektywność wyszukiwania, która jest najwyższa w przypadku poszukiwania informacji w sposób strukturalny, w przeciwieństwie do bibliotek, w których najefektywniejsze i najpopularniejsze jest używanie języka słów kluczowych. Kontekst rzutuje w archiwach na opis, wyszukiwanie, krytykę źródła oraz dostępność pomocy archiwalnych w Internecie. Gdy mowa o „żadnym” opisie archiwaliów, wydaje się, że twórcom chodziło o pomoce archiwalne ograniczające się do podawania tytułów zespołów i jednostek archiwalnych.

Użytkownik z samouczka ma szansę dowiedzieć się, że poszukiwania w archiwach różnią się znacznie od tych czynionych w bibliotekach. W książnicach stawia się na indywidualny opis poszczególnych pozycji tworzących zbiór niezależnych jednostek, które mają zazwyczaj swoje pełne odzwierciedlenie w wyszukiwarkach internetowych. Przy czym nie można zapominać, że kontekstowość w tym przypadku również występuje, np. przy opisach kolekcji. Informacja widniejąca w ostatnim wierszu tabeli uległa już przedawnieniu. Obecnie portal Szukaj w Archiwach⁵⁹ gwarantuje informację o zasobie archiwalnym zgromadzonym w archiwach państwowych i innych współpracujących instytucjach. W zakresie przeszukiwania zasobu/zbiorów dostępność analogowa i cyfrowa w bibliotekach i archiwach wydaje się porównywalna, różnica tkwi w charakterze i zasięgu dostępnych pomocy wyszukiwawczych.

7. Dostęp do zasobu/zbiorów

Tab. 8 Dostęp do zasobu/zbiorów – cechy odróżniające archiwa od bibliotek
(dane zgromadzone w WWW)

Archiwa	Biblioteki	Miejsce występowania informacji
Personel pośredniczy w dostępie do materiałów	Użytkownik może samodzielnie przeglądać materiały	The National Archives of Malta University of Wisconsin-Madison Libraries 'LIS Treasure of Knowledge' (w YouTube) S.L. Morris, An Introduction to Archives for Librarians
Korzystanie na miejscu	Możliwość wypożyczenia materiałów. Są wyjątki, takie jak zbiory specjalne	The National Archives of Malta University of Wisconsin-Madison Libraries King's College Cambridge Archive Center Pediaa.com ArchivesHub University of Colorado Boulder Libraries Dalhousie Libraries 'LIS Treasure of Knowledge' (w YouTube)

⁵⁹ „Strona Główna – Szukaj w Archiwach”.

		Genealogical Society of South Africa Relicura (w YouTube) Museum Of African American History And Culture
Większa ochrona	Mniejsza ochrona	The National Archives of Malta University of Wisconsin-Madison Libraries 'LIS Treasure of Knowledge' (w YouTube) S.L. Morris, An Introduction to Archives for Librarians Genealogical Society of South Africa
Dostęp do niektórych źródeł i informacji może być ograniczony (np. akta osobowe). Tylko wybrane materiały są dostępne online	Książki są w obiegu lub są dostępne online (nie zawsze dla wszystkich). Materiały zazwyczaj nie zawierają zastrzeżonych informacji	Dalhousie Libraries King's College Cambridge Archive Center Genealogical Society of South Africa
Materiały archiwalne są przechowywane w zamkniętych magazynach i udostępniane na prośbę (zamówienie) w wyznaczonym do tego miejscu	Zwykle w bibliotece istnieje otwarty dostęp, można przeglądać książki na półkach i wypożyczać większość na zewnątrz. Do wyjątków należą m.in. wydawnictwa rzadkie czy zbiory specjalne, z których korzysta się na miejscu	University of Colorado Boulder Libraries King's College Cambridge Archive Center Museum Of African American History And Culture
Badacz musi fizycznie przejrzeć zamówione dokumenty, dokument po dokumencie, aby znaleźć potrzebne informacje	Użytkownik może swobodnie przeglądać książki, wybierając te, które go interesują	Genealogical Society of South Africa

Źródło: opracowanie własne.

Sposób, w jaki możemy skorzystać z wyszukanej informacji, może wydawać się kwestią najważniejszą dla użytkowników. Przeprowadzona analiza przyniosła sześć głównych wątków, które opublikowano w 13 źródłach internetowych, co stanowi największą dotychczasową zbiorowość. W tej kategorii znajduje się również najpopularniejsza cecha odróżniająca, czyli opcja

wypożyczenia. Jest ona możliwa w bibliotekach, w archiwach korzysta się z materiałów jedynie w czytelni. Tę informację udostępnia aż 11 twórców, zatem można wnioskować, że w ich opinii jest ona kluczowa dla użytkowników. Wydaje się, że dobrze jest uprzedzić przyszłych korzystających, że wybierając się do archiwum, powinni być gotowi do spędzenia tam czasu w czytelni, z jednoczesnym poinformowaniem o dodatkowych możliwościach pracy, np. samodzielnym wykonywaniu kopii (o ile dopuszcza się taką możliwość). Nie powinno też dziwić natężenie występowania informacji o stopniu ochrony zasobu/zbiorów przechowywanych. O ile użytkownik wie, że archiwa dysponują materiałem niepowtarzalnym, naturalny jest brak przyzwolenia na wypożyczenia czy też nieoferowanie wolnego dostępu do akt w czytelni. Nie odnajdziemy tej informacji w kontekście bibliotecznych zbiorów specjalnych i innych wydawnictw rzadkich i niepowtarzalnych, które również chroni się poprzez ograniczenie swobodnego do nich dostępu. Żeby użytkownik zrozumiał zasadność różnego rodzaju działań, obostrzenia muszą być poparte argumentami, w końcu dobrze dla wszystkich, że archiwa chronią na przykład nasze dane wrażliwe, a biblioteki nie mogą udostępniać wszystkich książek online, ponieważ wynika to z przestrzegania praw autorskich twórców. Do tej kategorii autorka zaliczyła również informację o personelu pośredniczącym w dostępie do zasobu, ponieważ istotne jest, aby użytkownik miał świadomość, że może liczyć na pomoc fachowców w zetknięciu z zawiłym systemem organizacji i udostępniania zasobu w archiwach.

Podsumowanie

Z dokonanej analizy wynika, że instytucje zagraniczne oferują użytkownikom wiele samouczków poszerzających wiedzę o archiwach i bibliotekach. Szczególną uwagę przykładają się do zagadnień dotyczących charakterystyki (osiem różnic), struktury (pięć różnic), procesu wyszukiwania (pięć różnic) oraz dostępności zasobu i zbiorów (sześć różnic). Tutaj mnogość i natężenie występowania poszczególnych cech jest największa. Mniejsze zainteresowanie budzi misja (dwie różnice), pracownicy (jedna różnica) oraz pozyskiwanie materiałów (trzy różnice). Wniosek jest następujący: użytkownika zaznajamia się z bezpośrednimi procedurami zmierzającymi do udostępnienia potrzebnej informacji. Na obraz archiwów i bibliotek składają się wszystkie zagadnienia, które zostały ujawnione w trakcie badania, jednak priorytetem powinno być na wstępie przedstawienie skondensowanej wiedzy dotyczącej:

- zasobu przechowywanego, przedstawionej w sposób jasny i przystępny dla osób nieznających specjalistycznej terminologii;
- organizacji zbiorów, by móc łatwiej poruszać się w ich obrębie, w trakcie wyszukiwania informacji oraz wiedzieć, w której instytucji pożądane informacje mogą być dostępne;
- procedury wyszukiwania informacji wraz z wytłumaczeniem systemu pomocy ewidencyjno-wyszukiwawczych i ich dostępu w przestrzeni wirtualnej;
- udostępniania wyszukanych materiałów wraz ze wskazaniem ograniczeń (z ich uzasadnieniem);
- roli usługowej pracowników archiwów i bibliotek.

Nie można jednak zapominać o tym, że archiwa i biblioteki różnią się w organizacji udostępniania zbiorów, zależne jest to od typu instytucji i kraju. Niektóre archiwa funkcjonują wspólnie z bibliotekami (np. w Kanadzie, Malcie, Egipcie czy Zjednoczonych Emiratach Arabskich). Cechy odróżniające instytucje mogą zatem się różnić, jednak zagadnienia główne pozostaną (użytkownika interesować będą kwestie udostępniania i efektywnego wyszukiwania). Wykazane w badaniu cechy oraz powyżej wskazane główne zagadnienia ewentualnych samouczków mogą stanowić dane możliwe do wykorzystania przez polskie instytucje chcące kształcić potencjalnych użytkowników. Przygotowanie samouczka dla jednego typu archiwum, np. archiwum państwowego, i opublikowanie go na stronie może być pomocą dla pracowników innych placówek. W takim przypadku tworzona pomoc opierałaby się na zmodyfikowaniu pierwotnej pomocy w oparciu o charakter tego archiwum. W przyszłości można iść o krok dalej i zacząć informować też o zbieżnościach w misji i funkcjonowaniu archiwów i bibliotek. Przykładem może być broszura powstała w 2011 r. we współpracy m.in. Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich (IFLA) i Międzynarodowej Rady Archiwów (ICA)⁶⁰. Choć materiały drukowane mogą wydawać się w cyfryzującym się świecie przeżytkiem, nie można zapominać, że użytkownicy archiwów to nie tylko osoby posiadające kompetencje do korzystania z komputerów i dobrze czujące się w przestrzeni wirtualnej. Coraz większe skupianie się na świadczeniu elektronicznych usług informacyjnych na wysokim poziomie nie zwalnia archiwistów o dbanie na tym samym poziomie o osoby ze specjalnymi potrzebami i wykluczonym cyfrowo.

⁶⁰ „Libraries and archives”.

Intensyfikacja tworzenia samouczków jest tym ważniejsza, że coraz częściej archiwiści publikują materiały archiwalne i informację o nich w przestrzeni wirtualnej, w której użytkownik nie może skorzystać z pomocy archiwisty w czasie rzeczywistym. Co więcej, w kontekście studentów historii badanie przeprowadzone w 2014 r. w USA przyniosło wniosek o potrzebie zintensyfikowania działań zmierzających do podniesienia umiejętności budowania strategii wyszukiwawczych, a nie jak dotychczas znajomości zasobów poszczególnych instytucji⁶¹. Przy zwiększającej się dostępności zasobu online wniosek ten ma zastosowanie do ogółu korzystających. Zasadność szkoleń potwierdziło trzyletnie badanie użytkowników amerykańskich archiwów antropologicznych przeprowadzone przez Dianę Marsh z zespołem. Przebieg i ostateczna konkluzja została przedstawiona przez badaczy w 2023 r. Jednym z wniosków, który wyróżnił się z analizy przeprowadzonych wywiadów i ankiet, jest potrzeba podnoszenia kompetencji informacyjnych użytkowników w zakresie wykorzystania i dostępu do zasobu archiwalnego. Szkolenia i przewodniki objaśniające poszukiwania w archiwach zniwelowałyby wiele barier⁶². Kształcenie użytkowników w przedstawionym zakresie może przynieść wymierne korzyści i być pozytywne dla każdej ze stron.

Bibliografia

Aldred Tania, Gordon Burr, i Eun Park. „Crossing a Librarian with a Historian: The Image of Reel Archivists”. *Archivaria* 66 (2008): 57–93.

ArchivesHub. „What are Archives? from Using Archives: A Guide for the Inexperienced”.

Dostęp 20. 11. 2022. <https://archiveshub.jisc.ac.uk/guides/whatarearchives/#library>.

The Arna Bontemps African American Museum. „The differences between libraries and museums”. Udostępniono 28. 07. 2023. <https://www.arnabontempsmuseum.com/the-differences-between-libraries-and-museums/>.

Bailey-Ross, Claire. *Online User Research Literature Review. UK Gallery, Library, Archive and Museum (GLAM) Digital Collections*. 2021.

https://pure.port.ac.uk/ws/portalfiles/portal/50657522/Online_User_Research_Literature_Review_PDF.pdf.

⁶¹ Morris, Mykytiuk, i Weiner, „Archival Literacy for History Students”, 409.

⁶² Marsh, Andre, Wagner, i Bell, „Attitudes and Uses of Archival Materials among Science-Based Anthropologists,” 373–5; Marsh, „Research-Driven Approaches to Improving Archival Discovery”, 7.

- Bednarowska, Zofia. „Desk research – wykorzystanie potencjału danych zastanych w prowadzeniu badań marketingowych i społecznych”, *Marketing i Rynek* 7 (2015): 18–26.
- Barrett, Creighton. „LibGuides: Guide to Archival Research: Differences between Archives and Libraries”. Dalhousie University. Dostęp 20. 11. 2022.
<https://dal.ca.libguides.com/c.php?g=257178&p=1718238>.
- Canada Library and Archives. „Who We Are and What We Have”, 6. 08. 2022. <https://library-archives.canada.ca/eng/collection/basics/Pages/who-we-are.aspx#a3>.
- Candela, Gustavo , Nele Gabriëls, i Sally Chambers, „A checklist to publish collections as data in GLAM institutions”, *Global Knowledge, Memory and Communication* (2023).
<https://strathprints.strath.ac.uk/87439/1/Candela-et-al-GKMC-2023-A-checklist-to-publish-collections-as-data-in-GLAM-institutions.pdf>.
- Chat GBT. „Czym różnią się archiwa i biblioteki”. Udostępniono 16. 06. 2024.
<https://chatgpt.com/c/c66737cc-c751-4c1e-abc9-d45f8acfd1ab>.
- Chen, Chih-Ming, i Chia-Chi Chen. „Problem-based learning supported by digital archives: Case study of Taiwan Libraries' History Digital Library”. *The Electronic Library* 28, No. 1 (2010): 5–28.
- Chorążyczewski, Waldemar. *Zachęta do archiwistyki*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2022.
- Cołbecka, Monika. „Are we family? On the scientific connections between archivists and bibliologists, and information scientists”. *Folia Historica Cracoviensia* 29, nr 1 (2023): 5–23.
- Cołbecka Monika. „Jak przygotowani są użytkownicy do wizyty w archiwum – analiza porównawcza stron internetowych wybranych archiwów na świecie”. *Archiwa-Kancelarie-Zbiory* 11(13) (2020): 45–72.
- Cołbecka, Monika. „Oferta archiwów w Internecie w zakresie kształcenia użytkowników”. W *Popularyzacja nauk historycznych – teoria i praktyka. Zbiór studiów*, zredagowali Dominika Gołaszewska-Rusinowska, Małgorzata Mielewska i Tomasz Sińczak, 65–80. Toruń: Instytut Promocji Historii Sp. z o.o., 2018.
- Compare the Difference Between Similar Terms. „Difference Between Library and Archive”, 13. 05. 2011. <https://www.differencebetween.com/difference-between-library-and-vs-archive/>.

- Diffzy.com. „Difference Between Library and Archive”. Udostępniono 20. 11. 2022.
<https://www.diffzy.com/article/difference-between-library-and-archive-102>.
- Dunley, Richard, Jo Pugh. „Do Archive Catalogues Make History?: Exploring Interactions between Historians and Archives”. *Twentieth Century British History* 32, No. 2 (2021): 581–607.
- Eppard Philip B. „Libraries and Archives: Differences and Convergences”. *Pakistan Journal of Information Management & Libraries* 18, No. 1 (2016): i–ii.
- Europeana. „Odkryj cyfrowe dziedzictwo kulturowe Europy”. Udostępniono 15. 06. 2024.
<https://www.europeana.eu/pl>.
- Fazlagić, Jan. „Rozwój sztucznej inteligencji jako wyzwanie dla systemu edukacji”. W *Sztuczna inteligencja (AI) jako megatrend kształtujący edukację. Jak przygotowywać się na szanse i wyzwania społeczno-gospodarcze związane ze sztuczną inteligencją?* zredagował Jan Fazlagić, 25–37. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 2022.
- The Fictional World of Archives, Art Galleries & Museums. „The Fictional World of Archives, Art Galleries & Museums”. Udostępniono 15.06.2024.
<https://fictionalarchives.blogspot.com/>.
- Hejnosz, Wojciech. „Kilka uwag o archiwistach i bibliotekarzach”, *Archeion* 15 (1937–1938): 65–74.
- The History Trust. „Differences Between Archives, Libraries, and Museums”, 15. 03. 2023.
<https://web.archive.org/web/20230315100457/https://historytrust.org/differences-between-archives-libraries-and-museums/>.
- Huang, Tiayang, Liwen Sun. „Qinfang Zhou, Archival literacy framework for the public: A Delphi and analytical hierarchy process study”. *Library & Information Science Research* 45, No. 2 (2023). <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0740818823000129>, 2023-04-01.
- International GLAM Labs Community. „International GLAM Labs Community”. Udostępniono 15. 06. 2024. <https://glamlabs.io/>.
- „Jako korzystamy z Internetu? 2022”. Warszawa; Szczecin: Główny Urząd Statystyczny, 2023.
https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5497/5/13/1/jak_korzystamy_z_internetu_2022__00b.pdf.

- Kamiński, Marcin. „Statystyki wyszukiwarki Google, które musisz znać”. TopOnline, 5. 01. 2022. <https://toponline.pl/blog/statystyki-wyszukiwarki-google-ktore-musisz-znac>.
- King’s College Cambridge. „1. What Are Archives?”. Udostępniono 20. 11. 2022. <https://www.kings.cam.ac.uk/archive-centre/introduction-to-archives/a/1>.
- IFAR. „Archiwa i archiwiści w literaturze i filmie”. Udostępniono 22. 09. 2010. <http://www.ifar.pl/index.php?topic=1668.0>.
- IFLA. „Libraries and archives enrich the lives of individuals and societies”. 2011. https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/topics/exceptions-limitations/documents/Libraries%20and%20Arc_flyer_Nov11.pdf.
- Jensen, Helle Strandgaard. „Digital Archival Literacy for (All) Historians”. *Media History* 27, No. 2 (2021): 251–65.
- Librowski, Stanisław. „Archiwa, biblioteki i muzea kościelne. Podobieństwa i różnice. Próba rozgraniczenia”. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 16 (1938): 5–18. <https://czasopisma.kul.pl/abmk/article/view/6543>.
- LIS Treasure of Knowledge. *Difference between library, museum and archive*. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=hZ6nw9-DvAw>.
- Lourens, Lunette. „Differences between archival, library and museum material”. eGGSA Branch Genealogical Society of South Africa, 28. 05. 2020. <https://web.archive.org/web/20230603150946/https://www.eggasa.org/index.php/en/contents/articles/467-differences-between-archival,-library-and-museum-material>.
- Magier, Dariusz. „Archiwa, studenci i Internet, czyli archiwistyka i archiwa widziane przez monitor PC. Raport z badań”. *Archiwista Polski* 19, nr 4 (2014): 71–9.
- Mahey, Mahendra, Aisha Al-Abdulla, Sarah Ames, i in. *Open a GLAM Lab*. Doha: Book Sprint, 2019. <https://glamlabs.pubpub.org/>.
- Marsh, Diana E. „Research-Driven Approaches to Improving Archival Discovery”. *IASSIST Quarterly* 43, No 2 (2019): 1–9.
- Marsh, Daina E., Selena Andre, Travis Wagner, i Joshua A. Bell. „Attitudes and uses of archival materials among science-based anthropologists”. *Archival Science* 23, No. 3(2023): 355–379.
- Martínez-Cardama, Sara, i Ana R. Pacios. „National archives’ priorities: an international overview”. *Archival Science* 22, No. 1 (2022), 1–42.

- Maryville University Online. „Archivist vs. Librarian: Which Career Path Is for You?”, 11. 08. 2020. <https://online.maryville.edu/blog/archivist-vs-librarian/>.
- McKenzie, Long. L. „The Delicate Art of Portraying Your Archivist: A Textual Analysis of Mass Media Portrayals of Archives, Archivists, and Archival Materials in the Twenty-First Century”. Praca magisterska, University of North Carolina at Chapel Hill, 2020. https://cdr.lib.unc.edu/concern/masters_papers/h702qc55r.
- Morris, Sammie, Lawrence Mykytiuk i Sharon Weiner. „Archival Literacy for History Students: Identifying Faculty Expectations of Archival Research Skills.” *The American Archivist* 77, No. 2 (2014): 394–424.
- Morris, Sammie L. „An Introduction to Archives for Librarians”, *Libraries Research Publications* 103 (2009). https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1123&context=lib_research.
- Museum Of African American History And Culture. „What Is The Difference Between Library And Archives And Museum?”. Udostępniono 28. 07. 2023. <https://www.arnabontempsmuseum.com/the-differences-between-libraries-and-museums/>.
- Nairaland Forum. „What's The Difference Between A Library And An Archive?”. Udostępniono 10. 06. 2018. <https://www.nairaland.com/4553115/whats-difference-library-archive>.
- nationalarchives.gov.mt. „AtoM”, 20. 11. 2022. <https://web.archive.org/web/20221111100842/https://nationalarchives.gov.mt/en/Pages/AtoM.aspx>.
- National Archives [US]. „Archives and Records Management Resources”, 15. 08. 2016. <https://www.archives.gov/research/alic/reference/archives-resources/questions-about-archives.html>.
- The National Archives. „What Are Archives?” The National Archives. Udostępniono 20. 11. 2022. <https://www.nationalarchives.gov.uk/help-with-your-research/start-here/what-are-archives/>.
- The National Archives Malta. „What we do”. Udostępniono 23. 11. 2023. <https://nationalarchives.gov.mt/en/what-we-do/>.
- New York University NYU. „The Museum-Library-Archive” Udostępniono 28. 07. 2023. <https://www.miap.hosting.nyu.edu/program/04spring/chin-libraries.html>.

- Niedźwiedzka, Magdalena. „Badanie wizerunku archiwów polskich – sonda uliczna”. W *Public relations w archiwach. Zbiór studiów*, zredagowała Marlena, Jabłońska, 169–72. Poznań: Stowarzyszenie Archiwistów
- Ogden, Jessica, i Emily Maemura, „‘Go fish’: Conceptualising the challenges of engaging national web archives for digital research”. *International Journal of Digital Humanities* 2, No. 1 (2021): 43–63.
- Oliver, Amanda, i Anne Daniel. „The Identity Complex: The Portrayal of Archivists in Film”. *Archival Issues* 37 (2015): 50.
- Pediaa.Com. „What Is the Difference Between Archive and Library”, 5. 04. 2021.
<https://pediaa.com/what-is-the-difference-between-archive-and-library/>.
- Pickard, Alison Jane. *Research methods in information*. Londyn: Facet Publishing, 2013.
- Pitol, Scott P. „Evaluating How Well an Archival Website Allows a Researcher to Prepare for an On-Site Visit”. *American Archivist* 82, No. 1 (2019): 137–52.
- Quora. „What Is the Difference between a Library and an Archive?”. Udostępniono 28. 07. 2023.
<https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-a-library-and-an-archive>.
- Rasmussen, Casper Hvenegaard. „Is digitalization the only driver of convergence? Theorizing relations between libraries, archives, and museums”. *Journal of Documentation* 75, No. 6 (2019): 1258–73.
- Relicura. *What's the Difference?: Libraries, Archives & Museums (LAMs)*. 2018.
<https://www.youtube.com/watch?v=hPvZKJoEZH4>.
- Rydén, Reine. „National archives, national memory? How national archives describe themselves and their mission”. *Archival Science* 23, No. 3 (2023): 297–326.
- Sapa, Remigiusz. „Reinterpretacja koncepcji użytkownika usług informacyjnych”. W *Nauka o informacji w okresie zmian. Innowacyjne usługi informacyjne*, zredagowali Barbara Sosińska-Kalata, Piotr Tańkowski i Zuzanna Wiorogórska, 17–26. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2018.
- Society of American Archivists. „What Are Archives and How Do They Differ from Libraries?”. Udostępniono 20. 10. 2022 i 23. 10. 2023.
<https://www2.archivists.org/usingarchives/whatarearchives>.

- Statista. „Market share of leading desktop search engines worldwide from January 2015 to January 2024”. Udostępniono 12. 02. 2024.
<https://www.statista.com/statistics/216573/worldwide-market-share-of-search-engines/>.
- Strand, Karla. „Research Guides: Women’s History Research in Archives: Libraries vs. Archives”. University of Wisconsin-Madison. Udostępniono 20. 11. 2022 i 23. 10. 2023.
<https://researchguides.library.wisc.edu/womenshistoryinarchives/libraries-archives>.
- Szukaj w Archiwach. „Strona Główna – Szukaj w Archiwach.” Udostępniono 18. 03. 2024.
https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/strona_glowna.
- Ściąga. „Archiwum Biblioteka Muzeum”. Udostępniono 20. 11. 2022.
https://sciaga.pl/tekst/39791-40-archiwum_biblioteka_muzeum.Statistica.
- Yakel, Elizabeth. „Information literacy for primary sources: Creating a new paradigm for archival researcher education”. *OCLC Systems & Services: International Digital Library Perspectives* 20, No. 2 (2004): 61–4.
- University of Colorado Boulder Libraries. „Research Guides: Introduction to Archival Research: How are archives different than libraries?”. Udostępniono 20. 11. 2022.
<https://libguides.colorado.edu/c.php?g=1154758&p=8428084>.
- University of South Australia Library. „Archives versus libraries – the differences”. Udostępniono 28. 07.2023.
<https://guides.library.unisa.edu.au/ArchivalResearch/DoingArchivalResearch>.
- University of Toronto Scarborough Library. „What are Archives?”. Udostępniono 28. 07. 2023.
<https://utsc.library.utoronto.ca/what-are-archives>.
- Vilar, Polona, i Alenka Šauperl. „Archival Literacy Different Users, Different Information Needs, Behaviour and Skills”, *Communications in Computer and Information Science* 492 (2014): 149–59.
- WikiDiff. „Library vs Archive – What's the difference?”, 2. 10. 2015.
<https://wikidiff.com/library/archive>.
- Yakel, Elisabeth. „Information Literacy for Primary Sources: Creating a New Paradigm for Archival Researcher Education”. *OCLC Systems & Services: International Digital Library Perspectives* 20, No. 2 (2004): 61–4.